ROLUL ŞI LOCUL ICOANEI ÎN SISTEMUL PATRIMONIAL MUZEAL

Olesea BALACAN, Facultatea de Istorie şi Filosofie

Icon reveals a world of beauty, harmony and peace that recognizes man's edenic state. Icon is a work of art and cultural property, today is one of the most important collections of museums. The role and place of museum heritage icon in the system has evolved throughout history, suffering, doubt, mutations and changes coming from the pressures of cultural policies and collective mentality. Museums have collected a significant number of icons that you have carefully preserved as heritage items and great value: the spiritual, artistic and documentary.

Icoana dezvăluie o lume de frumusețe, de armonie şi de pace în care omul recunoaşte starea lui edenică. Fiind o operă de artă şi un bun cultural, astăzi ea face parte dintre cele mai importante colecții ale unei instituții muzeale. Astfel, icoana completează fondurile muzeelor naționale şi locale din Republica Moldova, devenind o valoare națională. Instituțiile muzeale au colectat un număr semnificativ de icoane pe care le-au păstrat cu grijă, ca obiecte de patrimoniu şi de mare valoare: spirituală, artistică şi documentară.

Una din primele instituții muzeale din Basarabia, care a reuşit să colecteze un număr semnificativ de icoane, a fost Muzeul Bisericesc din Chişinău, înființat în 1906 de către Societatea Istorico-Arheologică Bisericească din

Basarabia. Muzeul, pe parcursul existenței sale, a reuşit să acumuleze peste 500 de icoane, unele reprezentând adevărate valori arheologice şi artistice. Pot fi menționate icoane moldovenești, rusești, lipovenești, bulgărești, grecești, lucrate în diverse stiluri ale şcolilor şi curentelor cunoscute între secolele XVII-XX [1]. Icoanele erau pictate pe lemn, iar unele erau îmbrăcate cu argint şi poleite cu aur. Destinul Muzeului de Antichități Bisericești a fost marcat de evenimentele tragice care au avut loc în anii 1940-1941, soldate cu închiderea sa. În urma ocupării Basarabiei de către armata sovietică, patrimoniului său a fost risipit.

În anul 1941 are loc un eveniment important – deschiderea Muzeului de Arte Plastice, astăzi denumit Muzeul Național de Artă al Moldovei, care este deținătorul uneia dintre cele mai bogate colecții de artă religioasă din Republica Moldova. Colecția de icoane s-a format ca rezultat al unor expediții realizate pentru studierea patrimoniului obiectelor de cult din mănăstirile şi bisericile distruse în anii 60-70 ai secolului XX. Astfel, în colecțiile Muzeului Național de Artă al Moldovei au intrat circa 1000 de lucrări, majoritatea fiind icoane. Colecția oferă o viziune amplă asupra dezvoltării artei iconografice în secolele XVI-XIX în Moldova. Cele mai timpurii piese din această colecție sunt datate din secolele XVI-XVII, urmate de cele din sec.XIX-începutul sec.XX: icoana „Maica Domnului Hodighitria", secolul al XVI-lea, a devenit una din cele mai impunătoare şi valoroase icoane din colecție, provenind din biserica Sf. Ilie din Chişinău, lăcaş de cult distrus în anul 1960 [2]. Ea este apreciată până în prezent ca fiind una dintre cele mai vechi şi cele mai importante icoane de pe teritoriul Republicii Moldova din secolul al XVI-lea. Pot fi menționate şi alte piese de valoare: icoanele „Iisus Hristos Pantocratorul", „Maica Domnului Îndurerată" din secolul al XVII-lea, „Arhanghelul Mihail cu oastea", secolul al XVIII-lea [3].

La 13 ianuarie 1978 a fost semnat ordinul cu privire la crearea la Chişinău a Muzeului Republican de Ateism ştiințific. Pe parcursul existenței, în fondurile muzeului au fost acumulate aproximativ 14000 de piese, având o valoare ştiințifică şi artistică, patrimoniul fiind structurat în mai multe colecții: de icoane, obiecte de cult şi cărți de cult. Majoritatea pieselor au fost adunate din bisericile închise ale republicii. Muzeul Ateismului ştiințific din Chişinău deținea o colecție rară de icoane ruseşti din secolele XVIII-XIX-lea, care au fost transmise Muzeului de Arte şi Muzeului Național de Istorie al Moldovei.

O altă instituție muzeală care deține o colecție impunătoare de icoane în patrimoniu său este Muzeul Național de Istorie al Moldovei, înființat în anul 1983, şi care are în posesie un număr considerabil de icoane. Colecția de icoane din patrimoniul presupune 557 de piese: 360 opere fac parte din fondul de bază şi 176 din fondul auxiliar [4]. O parte considerabilă de icoane au fost achiziționate în anul 1995 – 208 icoane, iar în anul 1997 – 118 icoane. În anul

1998, din Muzeul Istoriei Religiei i-au fost transmise 103 icoane. Majoritatea icoanelor din patrimoniu reprezintă icoanele cu chipul Maicii Domnului – 106 icoane, în cea mai mare parte fiind datate cu secolul al XIX-lea [5]. Alte subiecte iconografice frecvente sunt: „Sf. Treime" – 9 icoane, „Sf. Nicolae" – 38 de icoane, „Iisus Hristos" – 32 de icoane.

Rolul şi locul icoanei în instituţia muzeală, în perioada modernă şi interbelică, a fost unul deosebit, deoarece a reflectat întotdeauna spiritualitatea românească şi a determinat schimbarea conştiinţei identităţii româneşti a basarabenilor. În legătură cu aceasta, s-a acordat o atenţie sporită creării colecţiilor de icoană, care din perspectivă culturală şi istorică au contribuit la păstrarea memoriei şi identităţii religioase a basarabenilor.

În perioada regimului sovietic, în procesul de colectare a icoanelor domina criteriul ideologic, determinat de viziunea ateistă. Ideologia comunistă a marcat puternic rolul şi locul icoanei în muzee. Icoana, în această perioadă, era considerată o artă lipsită de importanţă, marginalizată în locuri de expunere neadecvate, sau ascunsă în depozitele muzeelor. Teama de pericolul promovării religiei ortodoxe şi al identităţii naţionale româneşti subestima aprecierea rolului acestor piese în muzee. Păstrarea în locuri neadecvate a provocat deteriorări sau chiar pierderi de icoane. Însă, totuşi, în urma deplasărilor realizare în anii 60-70, când au fost acumulate mai multe piese, muzeele au reuşit să asigure conservarea lor, indiferent de calitatea şi semnificaţia acestora.

Ambele perioade, care au fost înregistrate în muzeografia istorică din sec.XX, au dat naştere la muzee cu caractere şi structuri diferite, muzee construite pe ideologii antagoniste, susţinute şi promovate de diverse sisteme social-economice şi politice, orientate spre anumite grupuri sociale, dar care au avut şi un obiectiv comun – păstrarea patrimoniului, indiferent de calitate şi semnificaţie [6] .

În perioada 1991-2013, colecţiile de icoană din muzeele Republicii Moldova ocupă un loc semnificativ în procesul de promovare a conştiinţei naţionale, în momentul când societatea este frământată de o acută criză a identităţii naţionale. Astfel, icoanele reflectă interesele şi valorile naţionale şi spirituale ale românilor basarabeni. Ele au început să ocupe un loc tot mai important în instituţiile muzeale contemporane, contribuind la dezvoltarea culturii naţionale.

Astăzi a sporit interesul faţă de iconografie, artă religioasă, în general, atât din partea specialiştilor şi cercetătorilor în domeniu, cât şi din partea unui public vizitator mai larg. Scopul ce se urmăreşte prin introducerea artei religioase, a pieselor de icoane în muzeu, este pregătirea spirituală a vizitatorului, educarea receptivităţii faţă de arta sacrală şi formarea gustului artistic [7].

Rolul şi locul icoanei în sistemul patrimonial muzeal a evoluat pe parcursul istoriei, suferind neîndoielnic mutaţii şi schimbări venite din impactul politicilor culturale şi a mentalităţii colective. Indiferent care ar fi rolul icoa-

nei într-o anumită perioadă, scopul principal al instituției muzeale a fost colectarea, protejarea şi conservarea acestora în depozite, astfel păstrându-se tradițiile, obiceiurile şi valorile culturale. Muzeele din Republica Moldova, prin aceasta în plus, au jucat rolul de centre naționale de educare şi culturalizare a populației.

Referințe:

1. PLOŞNIȚA, E., RĂILEAN N. *Pagini de muzeografie basarabeană.* Chişinău: Universitas, 1999, p.53. ISBN 9975-913-03-2.
2. POCIUMBAN, S. *Colecția de icoane basarabene*. Chişinău: Arc, 2012, p.5. ISBN 978-9975-80-566-7.
3. PETRAŞIŞIN, R. Muzeul Național de Artă al Moldovei pagini de istorie. În: *Studii de muzeologie şi muzeografie. Tyragetia*. Chişinău, 2004, vol.I, p.308.
4. SPERANSCHI, S. Colecția de icoane din patrimoniul Muzeului Național de Istorie a Moldovei. În: *Tyragetia.* Chişinău-Tyragetia, 2001, nr.X, p.271.
5. Ibidem, p.271.
6. PLOŞNIȚĂ, E. Două concepte: „Muzeu Bisericesc" şi „Muzeu Antireligios" al ateismului științific în muzeografia basarabeană din secolul XX. În: *Muzeu Bisericesc din Chişinău – geneză, împliniri, pribegii*. Chişinău, 2006, p.50.
7. CHIŞCĂ, N. Icoana de la obiect de cult – la obiect expozițional. În: *Tyragetia.* Chişinău-Tyragetia, 2003, nr.XII, p.243.

Recomandat
Emil DRAGNEV, dr., conf. univ.